

Циб А.

Після мирної ектенії на Вечірні гимном звучить псалом «Блажен муж ...». Візантійські богослови, зокрема св. Симеон Солунський, вбачали у цьому псалмі натяк на Христа як на Образ істинної «праведности». Воплочене Боже Слово було правдивим «Блаженным мужем». Важливо також, що, проказуючи слова псалма і слухаючи його, віруючий щоразу знову постає перед вибором життєвого шляху.

Ще в апостольські часи проповідь, звернена до людей, котрі вступають у Церкву, починалась словами: «Є дві дороги: одна – життя, і одна – смерті; велика відмінність між цими двома дорогами» .

Під заголовком «Господи, ввізвав я до тебе ...» розуміємо чотири псалми: 140 – «Господи, ввізвав...», 141 – «Голосом моїм до Господа ввізвав я...», 129 – «Із глибини ввізвав я до Тебе, Господи ...» і 116 – «Хвалить Господа, всі народи...». Домінантою тут звучить «ввізвання», а з іншого боку, – почуття, чи стан людини. Це благання виражає тугу людини за Богом, спілкування, перебування з Ним. Замість дарів на вітвар вона приносить Господу своє молитовне благання. Усі ці псалми, окрім того, що замінюють старозавітню матеріальну жертву на новозавітню духовну, ще звернені до страждуючого і переможного Спасителя, особливо деякі, як, наприклад: «Виведи із темниці (гробу і аду) душу мою», або «Мене ждуть праведники, доки нагородиш мене» (праведні в аді чекали, чим закінчиться Христова місія). У псалмах «Господи, ввізвав я» старозавітній зміст поступово переходить у новозавітній. У передостанні стихи цих псалмів вплітаються церковні пісні, так звані стихирі. Цей навперемінний спів означає узгодження Старого Завіту з Новим, котрі доповнюють один одного. Кожна стихира – це, насправді, молитва, зодягнена в поетичні шати. Тому в них присутня загальноприйнята схема: спонука молитви – прославлення Бога, –прохання. Споріднення між Вечірнею і Святою Літургією прослідковується зокрема в обряді входу. І в Літургії, і у Вечірні, як пояснює св. Симеон Солунський, завданням ходу є, «щоб від Божого Престолу отримати благодать». У Літургії приносяться дари хліба і вина, а на Вечірні – слова молитов і кадило . До цих пір служителі входили дияконськими дверима, сьогодні – торжественно входять Царськими. Цей вхід символізує прихід Світла (Христа) в темряву (світ). Вхід відбувається через Царські двері, як через лоно Пресвятої Діви ввійшов Ісус Христос у світ, щоб спасти людей. Цей вхід добре підкреслює зміна темряви на світло.

Обряд кадження, вдруге на Великій Вечірні з литією в часі співу «Господи, ввізвав» нагадує старозавітні жертви, що приносились Ягве після упадку прародичів: означає наші молитви, які заносимо Богові.

Ця покутуючо-благальна частина Вечірні очікує вже Месії, Котрий ввійде із супровідними піснями. Цей вхід чудово підкреслює зміна в храмі темряви на світло – (вмикається більше світла), що підсилюється співанням гимну «Світло тихе» , який показує прихід в історію спасіння світу і подяку за дар життя, прославлення через нього Божого Сина. Сьогодні гимн «Світло тихе» – це суцільна пісня. Цей гимн можна поділити на три окремі частини:

1. «Світло тихе... Ісусе Христе».

2. «Прийшовши на захід сонця... Святого Духа – Бога».

3. «Достойн еси у всі часи оспівувати...весь світ славить Тебе».

Прокімен – грецькою «попереджуючий». Мовою Вечірні, прокімен – це вибраний стих із псалмів, який співається перед читанням Святого Письма. Загалом усі прокімени прославляють Всемогутнього Бога. Дещо інший зміст має «Господь воцарився, у красу зодягнувся». Тут знаходимо спорідненість між Вечірнею і Святою Літургією. «Господь воцарився...» взято з 92 псалма, який колись входив у склад Святої Літургії, на цьому місці була сьогоднішня Проскомидія – обряд приношення Дарів. Залишки цього знаходимо в літургії св. Якова. Цей псалом ввійшов у спадщину, яку перші християни прийняли з синагогального служіння. «Господь воцарився» співали ізраїльтяни в суботу у синагогах на означення Господа Бога в усій повноті Його влади.

Перед читанням Святого Письма, на Вечірні служитель виголошує «Премудрість». Цим підкреслює важливість того, що читається, яке є понад людську мудрість «премудрість», це Божа мудрість. Давня традиція Церкви, опираючись на Святе Письмо в кожній молитві, заслуговує великої похвали. В Конституції про Літургію «Die verbum» (100) II Ватиканського Собору доцінюється значущість Біблії в житті Церкви. Звідси беруться читання, на проповіді вона пояснюється, співаються псалми, за біблійним натхненням народжуються молитви й літургійні пісні.

Далі священник або диякон виголошує ектенію, яку називають «наполегливою», «усиленою», але найбільш відомою її назвою є «сугуба». Нею Церква закликає вірних до наполегливого благання з визнанням, що тільки єдиний Бог може дати нам помилування. Що більшого може бути, ніж батьківське прощення та помилування. Далі слідує прохання за церковну ерархію, за народ, за владу, військо, за присутніх людей, котрі очікують від Бога великого милосердя, за тих, хто чинять милостиню і за всіх православних християн.

Трикратьне «Господи помилуй», як відповідь народу за прошення сугубої ектенії, походить із стародавніх часів і служить для вираження найбільш щирої, глибокої молитви. Завершується ектенія прославою трьох осіб Пресвятої Трійці.

Наступною молитвою, яку сповнює Церква під час Вечірні, є «Сподоби Господи». Хоч цей гімн сьогодні є суцільною молитвою, однак у перші сторіччя християнства це були окремі стихи і їх вибрано з різних місць Святого Письма, за винятком першого, який є вступом, що змінюється в залежності від пори дня (вечір, ніч, ранок).

Першою молитвою християнина з настанням вечора є не порушити гармонію вечірньої Божої хвали: «Сподоби... вечір без гріха...», як це відстоювали три юнаки, вкинуті у розжарену вогнем піч (Дан 3:26), «Благословен еси, Господи...». Життя у гармонії з Творцем переходить у більш глибоку молитву про Божу любов: «Нехай буде, Господи, милість твоя на нас...» (Пс. 32: 22). Слова Пс. 118: 12: «Благословен еси Господи...» є змістом головного прохання – бути при Божій милості. Цей текст псалма повторюється тричі, зверненням до Осіб Пресвятої Трійці (Отець – навчить; Син – врозумить; а Дух Святий – просвітить). Завершення з прохання є знову ж таки в Божій милості (Пс. 137: 8). Вираз: «Тобі належить хвала..., слава...» пригадує виголос великої ектенії, який був самостійно укладений християнами на славну пісню Святої Трійці.

«Сповнім вечірню молитву Господові». Сам вислів: «доповнім молитви» говорить про те, що ця ектенія є доповненням попередніх молінь, їхнім завершуючим акордом. У перші сторіччя християнства цим місцем закінчувалась Вечірня. В «Апостольських постановах»

знаходимо опис цієї заключної частини вечірніх молінь. Після того, як відпущено оглашених, диякон виголошував: «Спаси і піднеси нас, Боже, твоїх християн. Ставши, просім у Господа Його милосердя і змилювання, ангело – начальника миру, добрих і корисних речей, кончини християнського життя, вечора і ночі тихомирної і безгрішної, всього часу нашого життя бездоганного просім. Самі себе й один одного живому Богові через його Христа передаймо» .

Метою останньої частини вечірньої відправи є розбудити в молільників покайного Духа, що досягається за допомогою молитовних і обрядових засобів. До перших належать стихирі, литійні молитви, трисвяте, тропарі і 33-ій псалом. До других – литійний похід, благословення хлібів, відпуст. У цих потрібних рамках обрядового вислову знаходиться й укладається весь молитовний зміст, панівним тоном якого є покайння. Цю частину Вечірні називають литією або всеночним. Насправді це два моменти, які тісно між собою пов'язані, бо разом виникли ще в історичну давнину. Слово «литія» із грецької означає спільну, щирю молитву, або від (літаі), що означало б прохання, благання. Під час литії священник і вірні йдуть до притвору. Притвор – це місце стояння оглашених, каянників. Ми, подібно до блудих синів, просимо про помилування. А з іншого боку, місія Церкви – принести світло тим, котрі ще не просвічені, не пізнали Христа. Литійні стихирі оспівують празничну подію чи особу святого, чий празник ми святкуємо. Після стихир слідує дві молитви: «Сподоби, Боже, людей твоїх і благослови насліддя твоє...». Згадуються всі святі, котрі з нами моляться, також поминається празник чи ім'я святого, покровителя храму. У другій молитві поминаємо церковну єрархію: вселенського архиєрея, патріярха, єпископа та інших. Після цього люди співають «Киріє елейсон», що з грецької означає «Господи помилуй».

Кінцевий виголос позначається словами Пс.64:6: «Вислухай нас Боже, Спасителю наш, надія всіх в кінці землі і в морі далеких...». Слова виголосу визнають Божу владу і запевнення про непохитну надію на милосердя Всевишнього.

Після закінчення молитви, вірні підходять ближче до тетраподу. Обрядові форми повернення литійного походу в храм колись тісно пов'язувались з головоприклонною молитвою. Вірні повертались до престолу «на схід» – це символізувало Воскресіння, так повертались богомольці з піснею на устах, нею була «воскресна стихира», подібно як і сьогодні, під час входу в храм утреньої Пасхи. Під час входу співається «стихира на стиховні». Щодо їх змісту, то вони дуже схожі на ті, що на «Господи, ввізвав».

«Нині відпускаєш». Метою цієї останньої частини є впровадження християнина в есхатологічний початок Небесного Царства. Це має відбутись за посередництвом найдавнішого гимну Вечірні: «Нині відпускаєш» (Лук.2:29-32).

Симеонова пісня була практикована в молитвах ранньої Церкви (згадує св. Іриней +202 р.). З VI ст. ця пісня займає у Вечірні незмінне місце.

Прегарний гимн звеличення Господа – «Симеонова пісня» – має ще й назву прощальної молитви. Треба зауважити глибокий богословський зміст прощання Симеона. Повне подяки і спокою перед приходом смерті це прощання. Походить від постійної думки не про себе, а про світ і народ, їхнє відкриття «одкровеніє» на Спасителя. Зустріч Симеона із маленьким Ісусом, Богом, перетворює «кінець в початок». Сповнивши мету свого життя, зустрівшись із Світлом – Спасителем, Симеон «відійшов»... Іде померти, бо смерть перестала бути страшною і безсенсовною. Зустріч – «стрітеніє» двох завітів Старого і Нового в особах Симеона та Ісуса Христа закінчилась «виповненням» останнього, яка полягає у переображенні першого. Кінець життя в Ісусі стається початком нового буття.

Все, що старе і смертельне, перемінюється в початок нового й вічного. Христос преображує час світу, творить із нього «час спасіння».

«Благословення хлібів» – це лише загальна назва, бо, насправді, в цьому жесті відбувається благословення пшениці, вина й оливи. Древній звичай благословення і споживання хліба, вина й олії знаний у I-IV ст. під назвою – «агапе» – «трапеза любови». Агапе відбувались у приватних домах, згодом у притворах церков. Проводив трапезу любови єпископ, часом – мирянин. Після спільної молитви, а також пояснення значення цих сходинок та благословення трапези, всі частувалися земними плодами. Те, що залишилось від агапе, віддавали убогим. Олією помазували хворих. Під кінець трапези служитель промовляв молитву подяки, яка була перефразуванням 112 псалма 2-го вірша: «Нехай буде ім'я Господнє благословенне від нині і повіки». Цей стих (пор. Йов. 1:21) відповідає Божому благословенню на початку кожної служби і пригадує про те, що із закінченням дня (вечірні) не закінчується прослава Бога, а буде тривати вічно «від нині і повіки».

Псалмом 33-м продовжуємо прославляти Господа. Слова псалма запрошують «вкусити» Божої благодаті, щоб у її любові переконатись. Провідна думка псалма тісно зв'язує його з вечірньою трапезою – агапе, бо її закінчення мало зміст подяки і Пс. 33-ій є гимном подяки ізраїльтян за Боже дарування особливих ласк.

Це дає нам підстави припускати, що завершальним псалмом цієї вечірньої гостини був саме 33-ій псалом. Також підтверджує наявність теперішнього потрібного «Будь ім'я Господнє від нині і до віку» (Пс.112: 2), як це вже вище було згадано. 33-ій псалом можна назвати гимном, який звеличує Господа як «джерело Світла», до Котрого необхідно підійти, щоб просвітитися. На думку Василя Великого, у своїй гомілії на 33-ій псалом називає Христа «Ісус – джерело світла» .

Відпуст. Це відпущення вірних під кінець богослужіння.

Відпуст розпочинається словом «Премудрість». Це слово, як і перед читанням Святого Письма, підкреслює, що в молитвах йдеться не про людську мудрість, а про мудрість Божу.

Під впливом цісарської участі в церковних відправах, впроваджено возвеличення влади (слов. – «утверждаем», укр. – «утверди»). Завдяки зміні (у XIIIст. з утвердження політичної влади на утвердження віри; з XVII ст. – православної), надаємо богослуженню духовного характеру.

Своєрідний діалог служителя з вірними у відпусті переходить у звеличення Пресвятої Богородиці: «Чеснішу від херувимів...» – матері Ісуса, котрій ще раз віддаємо Божу шану. Отим кінцевим «Слава Тобі, Христе Боже...» підкреслюється правдивість Ісуса Христа як Бога та однієї з трьох Осіб Пресвятої Тройці.

Молитва відпусту є нібито всенародним визнанням віри. Поділена вона на три частини: прославу, прохальну і покайну.

Прославна частина славить правдиве Божество Ісуса Христа. В прохальній – згадуємо події з життя Богородиці, бо вона привела у світ Спасителя людського роду, згадуємо також святих (дня, або храму), бо вони в якийсь спосіб допомагають у нашому спасенному житті. Остання – покайна частина відпусту закінчується однаковим: «помилує і спасе нас, як благий і чоловіколюбець».

Уважне проказування і уважне слухання молитви відпусту є для учасників вечірньої відправи приготуванням, яке вони пережили й висловили під час богослужіння.

Цей докладний богословський погляд на Вечірню дає нам можливість побачити

глибинний зміст та символічну насиченість східного богослужіння, містично – молитовне його осмислення.

Циб А. Сповнім вечірню молитву нашу Господові // Слово № 4 (34), грудень-лютий, 2007-2008, с. 22-23.